

C.

Výzkum vesnických sídel

K evidenci zaniklých středověkých osad v Čechách a na Moravě

ZDENĚK BOHÁČ — ERVÍN ČERNÝ

V průběhu bouřlivého rozvoje středověké archeologie v posledním čtvrtstoletí a podobně i sídelní historické geografie a toponomastiky, se ukázalo, že vzdor nejen četným vlastivědným publikacím, ale i souborným dílům jako je Roubíkův „Soupis map a zaniklých osad v Čechách“, Nekudova monografie „Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu“, Profousovo dílo „Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny“ a četné práce Hosákovy, jsou naše vědomosti o existenci a zejména lokalizaci velkého počtu zaniklých středověkých osad (ZSO) kusé, nepřesné, mnohdy mylné a že jsou nalézány ZSO dosud zcela neznámé.

Jako důkaz můžeme uvést příklad z podrobně prozkoumaného regionu Dražanské vrchoviny, kde ze 43 ZSO byla jen u 8 známá přesná lokalizace, u 15 byla badatelem upřesněna, u 3 byla mylná a badatelem posléze opravena, u 15 byla neznámá a badatelem objevena u 2 ZSO je doposud známa jen trať, v níž se má ZSO nalézat. Podobné nedostatky se týkají existence a lokalizace ZSO takřka ve všech oblastech našeho státu.

Vzhledem k ohrožení po staletí netknutých stop po ZSO převratnými zásahy do obrazu soudobé krajiny, jeví se naléhavá potřeba evidovat ZSO a jejich pluziny a pomocí všech dostupných pramenů, včetně povrchového průzkumu, upřesňovat a určovat jejich správnou lokalizaci, a, pokud možno, graficky zachycovat jejich půdorys a skladbu.

Propagací a organizací této práce byla pověřena Pracovní skupina pro evidenci ZSO při Komisi pro historickou geografii ČSAV, ustanovená r. 1974. Pro badatele na tomto poli byl sestaven z důvodů jednotného postupu a úplnosti výzkumu velmi podrobný dotazník, který je publikován v příručce E. Černého „Zaniklé středověké osady a jejich pluziny“ v edici „Studie ČSAV“ na str. 116—125. Vzhledem k velké náročnosti dotazníku a za účelem rychlejšího získání základních informací, byl v tomto roce vypracován „Zkrácený dotazník k evidenci zaniklých osad“ a rozeslán jednotlivým badatelům a institucím, zabývajících se z jakéhokoliv aspektu problematikou ZSO. Tato akce byla provedena v Čechách a na Moravě. Z celkem 28 obeslaných adresátů 18 poskytlo údaje o 180 zaniklých lokalitách.

Přehled dotazníkové akce na Moravě k dnešnímu dni je následující. Ze 13 adresátů podalo zprávu 8 badatelů:

Černý E.	informuje o	43 ZSO v okr. Vyškov (9), Blansko (25), Prostějov (9)
Konečný L.	informuje o	1 ZSO v okr. Brno — město (1)
Kordiovský E.	informuje o	8 ZSO v okr. Břeclav (8)
Málek J.	informuje o	9 ZSO v okr. Jihlava (6), Třebíč (2), Jindřichův Hradec (1)

Šaurová D.	informuje o	6+1 ZSO v okr. Vyškov (5), Břeclav (1), Brno venkov (1)
Šrot J.	informuje o	11 ZSO v okr. Prostějov (11)
Unger J.	informuje o	5 ZSO v okr. Břeclav (4), Brno-venkov (1)
Vermouzek R.	informuje o	12 ZSO v okr. Brno-venkov (6), Žďár/S. (6)

Celkem jsou podány informace o lokalizaci 95+1 ZSO. Z 1400 Nekudou uváděných ZSO na Moravě je to 6,8 ‰.

Přehled dotazníkové akce v Čechách k dnešnímu dni je následující. Z 23 adresátů podalo zprávu 10 badatelů:

Durdík T.	informuje o	5 ZSO v okr. Kladno (1), Rakovník (1), Rokycany (1), Plzeň (1), Chomutov (1)
Huml V.	informuje o	15 ZSO v okr. Tábor (14), Praha (1), Písek (1)
Charvát P.	informuje o	2 ZSO v okr. Svitavy (2)
Jihlavec J.	informuje o	17 ZSO v okr. Praha (3), Praha-západ (8) Mladá Boleslav (6)
Kastner Q.	informuje o	10 ZSO v okr. Litoměřice (10)
Klápště J.	informuje o	4 ZSO v okr. Kolín (3), Praha-východ (1)
Olivová- Nezbedová L.	informuje o	15 ZSO v okr. Beroun (7), Ústí/O (4), Tábor (2), Benešov (1), Jičín (1)
Smetánka Z.	informuje o	12 ZSO v okr. Tábor (4), Kladno (3), Kolín (3), Chrudim (2)
Turek R.	informuje o	2 ZSO v okr. Praha-východ (1), Kladno (1)
Wolf V.	informuje o	3 ZSO v okr. Trutnov (3)

Celkem jsou podány informace o lokalizaci 85 ZSO. Z 3074 Roubíkem uváděných ZSO je to 2,8 ‰.

Velmi zajímavé je statistické rozdělení ZSO podle znalostí jejich lokalizace:

Autor	I Lokalizace známá, auto- rem potvrzená	II Lok. badatelem upřesněná, do- sud známá jen trať	III Lok. mylná, badatelem opravená	IV Lok. neznámá, badatelem objevená	V Dosud známá jen trať
Černý E.	8	15	3	15	2
Konečný L.	1	—	—	—	—
Kordíovský E.	4	1	2	1	—
Málek J.	Údaje nelze hodnotit				
Šaurová D.	1	3	1	1	—
Šrot J.	1	7	2	1	—
Unger J.	1	1	3	—	—
Vermouzek R.	—	3	—	9	—
Celkem	16	30	11	27	2
%	18.6 %	34.9 %	12.8 %	31.4 %	2.3 %

v Čechách:

Durdík T.	1	1	1	2	—
Huml V.	5	2	1	7	—
Charvát P.	—	2	—	—	—

<i>Jihlavec J.</i>	7	2	2	2	4
<i>Kastner Q.</i>	9	1	—	—	—
<i>Klápště J.</i>	2	2	—	—	—
<i>Olivová-N. L.</i>	10	1	4	—	—
<i>Smetánka Z.</i>	4	6	—	2	—
<i>Turek R.</i>	—	1	—	1	—
<i>Wolf V.</i>	—	1	—	2	—
<hr/>					
Celkem	38	19	8	16	4
%	44.7 %	22.4 %	9.4 %	18,8 %	4.7 %
Na Moravě a v Čechách dohromady:					
	54	49	19	43	6
%	31.7 %	28.6 %	11.1 %	25.1 %	3.5 %
<hr/>					

Z daného materiálu vyplývá, že jen u slabé 1/3 ZSO je známá jejich přesná lokalizace a že celá 1/4 ZSO s dosud neznámou lokalizací, byla badateli objevena. Protože naše statistika se týká jen zlomku počtu ZSO v Čechách a na Moravě, nemůžeme vztahovat námi zjištěný procentuální poměr kategorií ZSO podle znalosti lokalizace na celkový počet všech zaniklých osad. Avšak i z našich menších čísel vysvítá význam revize dosavadních souborů ZSO a jejich lokalizace.

Dosud zodpověděné zkrácené dotazníky nám poskytují řadu dalších materiálů, zasluhujících si souhrnného vyhodnocení, avšak to by překročilo rámec i účel našeho příspěvku. Většina badatelů, kteří dotazníky zodpověděli, se zabývá tematikou ZSO přímo nebo nepřímo v rámci svého zaměstnání. Je naší milou povinností vyzvednout bohatý a velmi podrobně zpracovaný materiál doplněný plánky, archivními prameny, archeologickými nálezy dvou badatelů-zájemců. Z moravské skupiny je to prof. Jan Šrot, z české skupiny Jaroslav Jihlavec a Q. Kastner, který dokonce zaslal i fotografickou dokumentaci.

Děkujeme všem, kdo doposud přispěli do dotazníkové akce o ZSO. Tato je jen malou částí programu Pracovní skupiny pro evidenci ZSO při Komisi pro historickou geografii. Nízké procento přesně lokalizovaných ZSO je důkazem, jak je nutné tuto nepříznivou situaci napravit. Nejde ovšem jen o lokalizaci, ale též o nashromáždění všech poznatků, které jsou v archivních i jiných písemných materiálech a zejména v terénu samém ještě k dispozici.

Je proto žádoucí, aby adresáti, kteří nezodpověděli na dotazníky, tak v budoucnu učinili. Je žádoucí, aby do práce s lokalizací a popisem ZSO a jejich plužin bylo zaangażováno víc účastníků než doposud a aby svou práci pokud možno rozvíjeli na širší bázi, ve smyslu výše zmíněného podrobného dotazníku. Kolektivní dlouhodobá práce přinese výsledky, které umožní připravit skutečnosti odpovídající atlas ZSO a jejich plužin a zpracování materiálu z mnoha vědecky důležitých aspektů.

Zusammenfassung

Zur Evidenz der mittelalterlichen Ortswüstungen in Böhmen und Mähren

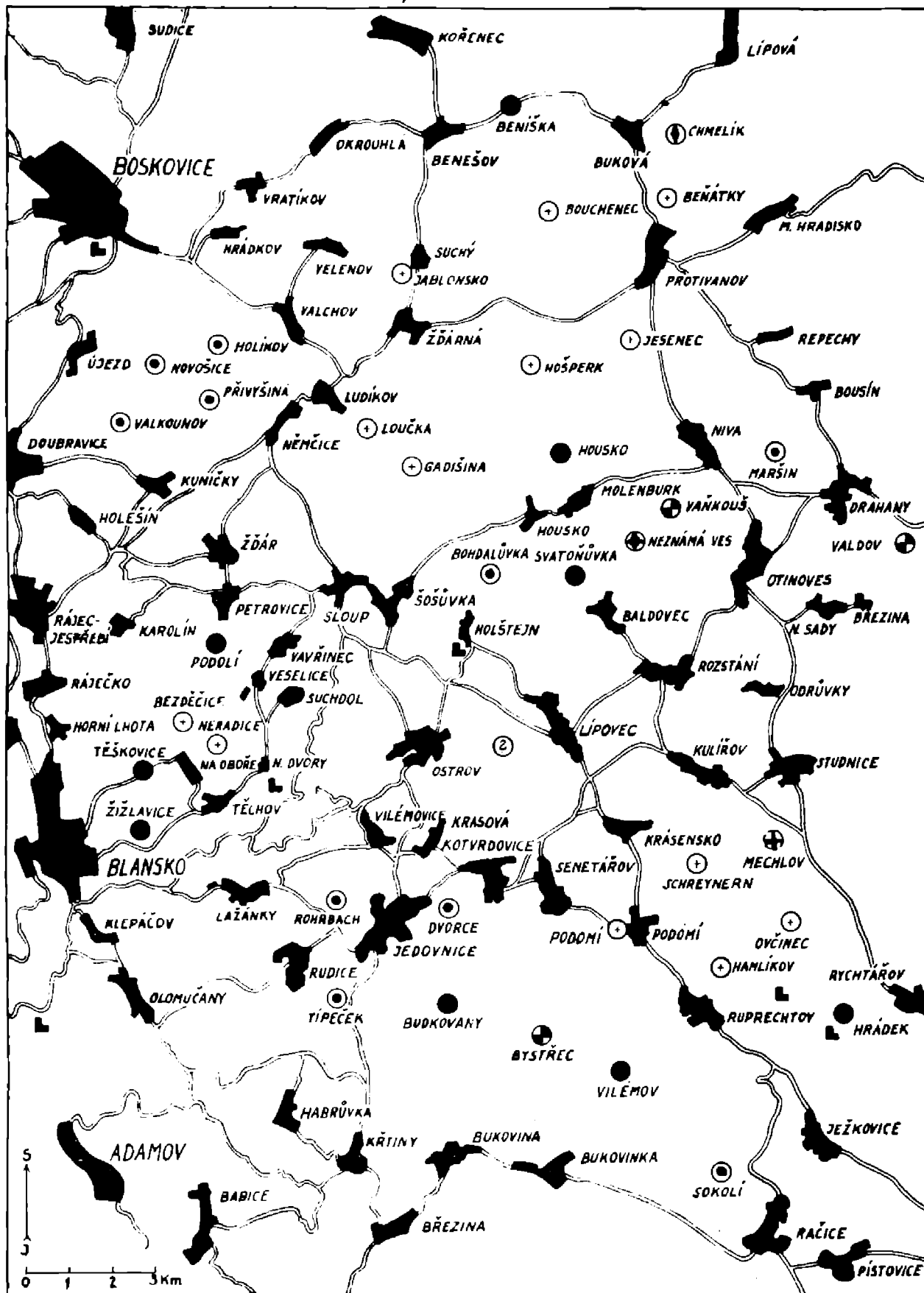
Die Autoren machen darauf aufmerksam, daß die bisherigen Lokalisierungen abgekommener mittelalterlicher Siedlungen ziemlich ungenau sind; man muß sie deshalb genauer fassen und berichtigen — einerseits mit Hilfe von Oberflächenbege-

hungen, andererseits durch Studien der schriftlichen Quellen. Im Sinne des einheitlichen Vorgehens und der Vollständigkeit solcher Untersuchungen haben Mitarbeiter der Gruppe für die Evidenz mittelalterlicher Siedlungen bei der Kommission für historische Geographie den „Verkürzten Fragebogen zur Evidenz von Ortswüstungen“ ausgearbeitet und allen Forschern und Instituten zugesendet, die sich unter welchen Aspekten auch immer mit dieser Problematik befassen.

Von 28 Adressaten dieser Fragebogenaktion teilten 18 Daten über 181 abgekommene Siedlungen mit, d. s. 2,8 % aller Ortswüstungen in Böhmen und 6,8 % in Mähren. Von dieser Gesamtzahl gelang es bei 31,7 % der Ortswüstungen die bisherige Lokalisierung zu bestätigen, bei 28,6 % genauer zu fassen und bei 11,1 % zu korrigieren. Bei 25 % der Ortswüstungen wurde die bisher unbekannte Lage ermittelt. Die Autoren fordern abschließend zur weiteren Mitarbeit am begonnenen Werk auf und legen eine Karte aus dem Gebiet des Hochlands Dražanská vysočina bei.

ZANIKLÉ STŘEDOVĚKÉ OSADY NA DRAHANSKÉ VRCHOVINĚ

Výzkum 1953 - 1976

- Dnešní osada
- Zaniklá středověká osada (ZSO), jejíž přesná lokalizace je známa a badatelem potvrzena
- ZSO, jejíž lokalizaci badatel upřesnil. Dosud byla známa jen trať
- Lokalizace ZSO dosud mylná, badatelem opravená
- Lokalizace ZSO dosud neznámá, badatelem objevená
- Dosud známá jen trať
- Zcela neznámá ZSO, badatelem objevená

